

Radionovinarstvo u pluralističkom društvu

MARKO SAPUNAR

Hrvatski radio, Zagreb

Sažetak

U ovom radu autor analizira položaj i uređivačku politiku radija u zapadnoeuropskim demokracijama, na primjeru njemačke i francuske radiodifuzije.

Osim toga, ukazano je na mogućnost prilagodavanja medija radija na demokratske promjene i u zemljama Istočne Evrope na osnovi temeljnih principa novinarske etike: istinitost, objektivnost i principa ravnoteže — vremenskog prostora objavljenog materijala.

U većini zapadnoeuropskih parlamentarnih demokracija radiodifuzni se sistemi kao javne službe ili javno-pravne ustanove bitno razlikuju svojim položajima, pravima i obvezama od ostalog informativnog okruženja, osobito od pisane štampe. Posebni, čak monopolski položaj te javne službe prihvatile su sve relevantne političke stranke, društvene grupe i legitimne institucije, tumačeći specifičnosti RTV-sistema čak kao vrlinu pluralističkog društva.

Tako u jednoj presudi Saveznog suda SR Njemačke nalazimo između ostalog: »Razlika između tiska i radijskog programa nalazi se u činjenici da postoji relativno velik broj samostalnih i po političkim tendencijama i svjetonazorima konkurentskih listova, što kod radijskog programa nije moguće kako iz tehničkih razloga (frekvencije), tako i zbog izvanredno velikih finansijskih troškova prilikom osnivanja radijske ustanove. Ta situacija zahtijeva stoga posebnu predostrožnost radi očuvanja i ostvarivanja slobode radijskih programa... kako taj suvremeni instrument stvaranja javnog mišljenja ne bi bio podređen ni državi a ni jednoj od društvenih grupa.«

Iskustva od gotovo četiri decenije u SR Njemačkoj, a i u mnogim ostalim državama parlamentarne demokracije, pokazuju da su radijski i tv novinari bili često izloženi pokušajima izvanredakcijskih pritisaka i prikrivenog manipuliranja unatoč relativno preciznoj zakonskoj i ustavnoj regulativi.

Na pitanje: »Koje društvene grupe ili udruženja pokazuju najveće 'zanimanje' za radijske programe?« zapadnonjemački istraživač R. Hoffman dobio je iz an-

kete s novinarima WDR-a iz Kölna slijedeći rezultat (odnosi se, da kako, na pritiske i intervencije):

- privreda, koncerni, banke 82,5%
- političke stranke 80%
- crkve 63,8%
- sindikati 37,5%
- izbjeglice 11,3%

Najbrojniji pokušaji pritiska dolaze, kao što vidimo, iz privrede i od političkih stranaka, što se u uvjetima konkurencije može osobito očekivati u društvima sadašnjih pluralističkih preobražaja u istočnoevropskim zemljama.

I u našim uvjetima, također se očekivalo, a i pokazalo, da se nesnalaženjem te vrste multipliciraju teškoće u novinarskom poslu premda se one, kao što kazuje iskustvo parlamentarnih država, gotovo redovito javljaju neovisno o trajanju demokratskih tradicija.

Promjene u političkom sistemu pojedinih istočnoevropskih zemalja nastaju brže od zakonskih tekstova o informiranju na koje se društvo i novinari trebaju oslanjati. Zato u toj fazi urednici i novinari prvenstveno trebaju prakticirati neka temeljna načela uređivačke politike koja su se pokazala kao temelj novinarstva u svim sistemima i društvenim uređenjima, a to su istinitost, objektivnost i uravnoteženost u pravima svih relevantnih pluralističkih faktora na javni iskaz putem radijskog i tv programa.

Za razliku od prva dva načela, koja su inače temelj uređivačke politike i etike tiska, načelo ravnoteže je u stanovitoj mjeri nov zahtjev uređivačke politike zapadnoevropskih stanica, a u praksi je vrlo ranjiv i fluidan, te je stoga i najčešći predmet sudskih sporova. Ravnoteža je i dalje temom teorijskih rasprava osobito o tome što se pod tim podrazumijeva:

- ravnoteža u programima kao cjelini
- ili ravnoteža u pojedinim emisijama ili samo u pojedinim priložima.

Najbliže smo, čini se, ispunjenju načela ravnoteže ako ga shvatimo kao stvaranje mogućnosti da svaka parlamentarna stranka, društvena grupa i institucija, prema kriteriju općeg ili šireg društvenog interesa, posredno ili neposredno, može saopćiti svoje stavove, poglede, inicijative, argumente.

Europska iskustva su pokazala da su načela ravnoteže i objektivnosti izložena ne samo namjernim pritiscima, nego i neiskustvu ili profesionalnom ponašanju urednika i novinara. Zato se uvijek prvenstveno pokušava prestrukturirati programske jedinice podjelom na:

- informativne emisije (ili blokove u emisiji)
- i komentatorske emisije (ili blokove).

U informativnim emisijama se načelo ravnoteže najlakše ostvaruje, ali dodatnu pažnju treba upraviti i na ravnotežu vremena ustupljenog sudionicima višestranačke debate informiranja o događajima u kojima sudjeluje nekoliko

različitih stranaka ili društvenih grupa. U nomenklaturu novinarskih radova — žanrova najprikladniji oblici su: izvještaj i prikaz.

U zapadnim demokracijama priznata je i prihvaćena praksa da se stranački političari, kad govore kao nosioci državnih funkcija, izdvajaju iz »ravnoteže« o kojoj govorim. To je istodobno jedna od prednosti vladajuće stranke, posebno u predizbornim radovima.

U komentatorskim emisijama dopušteni su, čak i poželjni, različiti pristupi jednoj temi putem kojih autori podržavaju ili osporavaju, dopunjuju i vrednuju stajališta i argumentaciju suprotstavljenih strana, njihovo djelovanje i inicijative. Ali, i za takve emisije važi načelo ravnoteže, dakle pojava više autora koji argumentirano i u skladu s normama novinarskog posla aktivno sudjeluju u formiranju javnog mišljenja s vlastitih pozicija.

Takve emisije može realizirati i jedan autor putem razgovora, intervjua s drugim osobama uz pravilo da novinar ne može završiti intervju vlastitim mišljenjem, odnosno da je spreman krivo upotrebljeni podatak odmah ispraviti.

Emisije vijesti su temelj informativnih programa, ali i najbolje mjerilo uređivačke objektivnosti.

Onome tko želi promovirati jednu stranačko-političku liniju na radiju, najveće se šanse pružaju upravo u emisijama vijesti. Naime, u načelu se u tim radijskim emisijama očekuje maksimalna razina objektivnosti, pa se zbog toga tim putem može najefikasnije djelovati na formiranje javnog mišljenja.

Međutim, zapadno iskustvo potvrđuje da su u emisijama vijesti najčešće povrede: načelo objektivnosti i ravnoteže, odnosno povreda njihove isključivo informativne funkcije. Prema zapadnonjemačkim i još nekim istraživanjima razlozi se nalaze u:

- nesposobnosti urednika vijesti da razlikuje »vijest« od »vijesti s latentnim komentarom«,
- pogrešnoj procjeni značenja jednog događaja,
- manje ili više prikrivenoj namjeri da se putem vijesti »pravi« politika.

Emisije vijesti su širom svijeta podložne subjektivnom izboru urednika — od mjesta u emisiji do sadržaja.

Pri svemu tome je, međutim, bitno razjasniti da li se obaveze programa podjednako odnose na sve registrirane političke stranke neovisno o njihovu značenju u sistemu parlamentarne demokracije (uz apriorna ograničenja, dakako, prema strankama s programima i aktivnostima suprotnim ustavnim i zakonskim odredbama).

Uglavnom, u predizbornim razdobljima u svim zapadnim demokracijama polazi se od načela »jednakih šansi«, a nakon izbora od parlamentarne ili izvanparlamentarne pozicije jedne stranke i njene odgovornosti, odnosno doprinosa u kreiranju državno-pravnih odluka u legitimnim tijelima i izvan njih. Stranke u funkciji parlamentarne frakcije ili ne — to je jedan od najvažnijih kriterija za odnose uređivačke politike kada je riječ o kvantitetu stranačkog prisustva u programima.

— Iz toga proizlazi da svi sudionici predizborne utakmice trebaju imati jednaka prava i mogućnosti. To je princip, koji se, međutim, u nekim državama tumači na različite načine (ovisno o broju birača na prethodnim izborima, broju članova i slično). Tako je u sporu oko prava na predizborne reklamne spotove Savezni ustavni sud SR Njemačke odobrio određene neravnopravnosti slijedećim tumačenjem u ime demokracije:

— da iz demokratskih izbora treba stvoriti jednu akciono sposobnu vladu, dakle sa stabilnom većinom u parlamentu,

— da dajući različit vremenski prostor pojedinim strankama radio istodobno informira o odnosu političkih snaga.

Međutim, treba napomenuti da u SR Njemačkoj jedino radio u pokrajini Hessen prihvaća obavezu jednakog trajanja i istog vremena za sve stranke u izborima.

Zato je neophodno da se prije izbora, a u interesu svih političkih stranka, društveno-ekonomskih grupa i legitimnih institucija u zemljama koje razvijaju demokratski oblik življenja, zakonskim aktom o radiodifuznom sistemu osigura neovisni samostalni i izvanstranački karakter radija i tv kao javne službe, da se ustanove obavežu na izradu vlastitih pravila ponašanja u skladu s etičkim i profesionalnim pravilima međunarodnih i domaćih kodeksa novinara, te da se što preciznije utvrde obaveze i prava izvora na informiranje radi ostvarivanja općeg prava građana na taj segment njihovih sloboda.

Budući da se položaj radio-televizijskih postaja u sistemu razlikuje od položaja tiska, nužno je regulirati i uvjete za osnivanje i djelovanje privatnih postaja, kablovsku i satelitsku distribuciju.

LITERATURA

R. Hoffmann: *Anketa novinara WDR iz Kölna*, WDR, Köln, 1986.

Obrazloženje ustavnog suda SR Njemačke od 28. veljače 1961. godine

Uredivački statut ORF, Pariz, 1989. godina

/ jasnije — temeljni etički standardi

Marko Sapunar

RADIO JOURNALISM IN A PLURALISTIC SOCIETY

Summary

This article offers an analysis of the position and the editorial policy of the radio in Western European democratic countries using the example of the German and the French radio broadcasting. In addition it discusses the possibility of adapting this communication medium to the democratic changes in the countries of Eastern Europe on the basis of the fundamental principles of journalist ethics: truthfulness, objectivity, and the principle of proportion applied to the time allotted to the broadcasted material.

U ovom članku analiziramo položaj i uredničku politiku radio u zapadnoj Europi koristeći kao primjer radio emitiranje u Francuskoj i Njemačkoj. Osim toga razmatramo mogućnost prilagodbe ovog medija promjenama u zemljama istočne Europe na temelju osnovnih načela etike novinarstva: istinitost, objektivnost i načelo proporcionalnosti koje se odnosi na vrijeme emitiranja materijala.

U ovom članku analiziramo položaj i uredničku politiku radio u zapadnoj Europi koristeći kao primjer radio emitiranje u Francuskoj i Njemačkoj. Osim toga razmatramo mogućnost prilagodbe ovog medija promjenama u zemljama istočne Europe na temelju osnovnih načela etike novinarstva: istinitost, objektivnost i načelo proporcionalnosti koje se odnosi na vrijeme emitiranja materijala.

U ovom članku analiziramo položaj i uredničku politiku radio u zapadnoj Europi koristeći kao primjer radio emitiranje u Francuskoj i Njemačkoj. Osim toga razmatramo mogućnost prilagodbe ovog medija promjenama u zemljama istočne Europe na temelju osnovnih načela etike novinarstva: istinitost, objektivnost i načelo proporcionalnosti koje se odnosi na vrijeme emitiranja materijala.